

Araştırma Makalesi

Kamal Ahmadov'un şehitlere yönelik ağıtlarının incelenmesi

Saadat Guliyeva ¹

Kültür için Bilimsel Metodolojik ve İleri Eğitim Merkezi, Bakü, Azerbaycan

Makale Bilgisi

Geliş: 27 Nisan 2025
Kabul: 19 Ağustos 2025
Online Yayın: 30 Eylül 2025

Anahtar Kelimeler

Ağıt
Kamal Ahmadov
Koro müziği
Rekviem
Şehitler
Vatanseverlik

Öz

Bu makalede Azerbaycan'ın bağımsızlığı uğruna canlarını veren şehitlere ithaf edilmiş eserler yer almaktadır. Kamal Ahmadov'un son eseri "Requiem" ilk kez inceleniyor ve eserin vatansever içeriğinin ortaya konulmasına odaklanılıyor. Eserde ebediyete kavuşan şehitlerden bahsedilmektedir. Yazıda, vatanlarının özgürlüğü için canlarını feda eden annelerin ve kahramanların veda sahnesi canlandırılıyor. Bu yönleri onun bir mersiye bestesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu makalede, genel olarak dini bir tür olan ağıt türünün gelişim evreleri ele alınmakta ve kendine özgü örnekleri vurgulanmaktadır. Bu nedenle besteci Kamal Ahmedov'un dekanonik kilise müziği formlarıyla hiçbir bağlantısı olmayan, duygusal açıdan daha çok bir mersiye andıran bu eseri çalışmaya dâhil edilmiş ve eserin yapısı ve özellikleri incelenerek incelenmiştir. Makalede K. Ahmadov'un "Requiem" eserindeki koro partileri ve diğer solo partiler dikkatimize sunulmaktadır. Makalede modern oratoryo ile antik çağlarda bestelenen koro eserleri arasındaki farklar vurgulanıyor. Burada Doğu ve Batı müziğinin birlikteliğiyle karşılaşıyoruz. Makalede şehitler ve vatan hakkında diğer önemli Azerbaycan bestecilerinin yazdığı çok sayıda eserin adı zikrediliyor. Bunlar arasında Ogtay Kazimi, Azer Rzayev, Covdat Hacıyev, Malik Guliyev, Ramiz Mirişli ve diğerlerinin bu konuda yarattıkları eserler ele alınmaktadır. Makalede, Fransız besteci Pierre Tilloy'un Hocalı soykırımı kurbanlarının anısına adanan "Hocalı 613" adlı eserine yer veriliyor. Nitekim halk destanlarında, sözlü kültürde, muğamda ve ozan sanatında bu temayı yansıtan pek çok örnek bulabiliriz. Azerbaycan bestecileri, 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında yaşanan trajik olaylarla ilgili vatanseverlik temalı eserler ortaya koydular. 20 Ocak şehitlerine, Hocalı Soykırımı'na ve Karabağ Savaşı'na adanan eserler aslında birer müziksel kroniktir. Koro müziği demokratik bir tür olarak günümüzün en güncel sorunlarını yansıtır ve bu nedenle kantatlarda, oratoryolarda, gazelerde ve koro şarkılarında vatanseverlik teması ön plana çıkar.

2822-3195 / © 2025 TM
Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Guliyeva, S. (2025). Kamal Ahmadov'un şehitlere yönelik ağıtlarının incelenmesi. *Türk Müziği*, 5(3), 213-224. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17152722>

Giriş

Azerbaycan müzikolojisinde ilk kez vatanperverlik konusu içeren koro müziğinin ele alınması, birçok eserin müzik dili ve üslup özelliklerinin yanı sıra K. Ahmadov'un "Requiem" inin incelenmesi yenilikçi bir önemi yansıtmaktadır. Bu kompozisyon koro eserleri bağlamında incelenmekte ve ilk kez sanatsal içerik, program, olay örgüsü gibi noktaların ortaya çıkarılmasına zemin hazırlamıştır, vb. açılardan analiz edilmiştir. Tür çeşitliliği ve özgür yorum ilkelerinin yanı sıra, vatansever tarzdaki koro çalışmaları, görüntü genellemelerini, türler arası ilişkilerin yansıması vb. yöntemler içerir. Oratoryo-kantata'nın oluşumu ve yapısal özellikleri hakkında konuşurken, modern zamanlardaki dini koro türlerini, batı ve belirli ulusal ilkelerin sanatsal sentezini elbette belirtmek gerekir. Böylece bu tür eserlerde klasik çalgı ve vokal

¹ Uzman, Planlama ve Geliştirme Bölümü, Kültür için Bilimsel Metodolojik ve İleri Eğitim Merkezi, Bakü, Azerbaycan. E mail: Saadatq88@gmail.com ORCID: 0009-0009-5232-7332

formları, sonat esasları muğam formlarıyla birleştirilir, bir yandan bir dönüşüm yaşanırken, diğer yandan da oldukça özgün, bireysel bir sanat anlayışının alaka düzeyi dile getirilir.

Fotoğraf 1. Kemal Ahmadov (Kişisel arşivi)

1990 yılından başlayarak sadece koro müziğinde değil, çeşitli tarzlardaki diğer eserlerde de modern çağın en acil ve acı konuları, cumhuriyetimizde yaşanan trajik olaylar yansıtılmaktadır. Bu zaten Karabağname gibi deyim yerindeyse bağımsız bir tema oluşturuyor. Halkın özgürlük mücadelesini ve Karabağ savaşını yansıtan konular ülke aydınlarının güncel konularındandır. Böylece Vatan ve Karabağ olaylarıyla ilgili temalar sadece oratoryo-kantata türünde değil, senfonik ve oda eserlerinde de ifade edilmiştir. O. Kazimi, Azerbaycan'ın bağımsızlığı uğruna canlarını veren kahramanların anısına "Şehitler" senfonisini (1990), C. Hacıyev'in 7. ("Şehitler") senfonisini örnek göstere biliriz. Burada ayrıca M. Guliyev'in Hocalı olaylarına ithaf edilmiş senfoni-requiemi, A. Rzayev'in "Bakü-90" senfonisi (1990), A. Dadashov'un Şuşa'ya ithaf edilmiş 11 numaralı senfonisi (1997), N. Memmedov'un Hocalı olaylarına ithaf edilmiş 7 numaralı senfonisi, Hocalı faciası (1998), İ. Hacıyev'in "Karabağ" No. 7 senfoni (2000), T. Bakıhanov'un "Karabağ Yaylası" (2001), A. Zahid'in "Mediyye"si, Y. Mirişli'nin senfonik şiiri "Hocalı-613" (2012), vb. bu tür çalışmaları Azerbaycan bağımsızlık mücadelesinin klasik müziğe yansıyan parlak örnkelerindendir. Fransız besteci Pierre Tilloy'un "Hocalı 613" adlı eseri Hocalı soykırımı kurbanlarının anısına ithaf ettiğini özellikle belirtmeliyiz. Keman, balaban, vurmali çalgılar ve yaylı çalgılar orkestrası için yazılan eserde besteci, Azerbaycan halk ezgileri olan "*Laçın*" ve "*Sarı Gelin*"i kullanmıştır.

Azerbaycan koro kültürünün gelişimi ile ilgili kaynak bulunmasına rağmen vaatnperverlik konulu koro eserleri yeterince araştırılmamıştır. Araştırma zamanı eserler arasında Aida Taghizade'nin "Büyük Vatan Savaşı Yıllarında Azerbaycan Müzik Sanatı" adlı kitabı(Tagizadeh, A. Z. (1992)), ayrıca Lala Azeri'nin "Sanatta Yaşayan Kan Hatırası" (Lala Azeri 2024) ve Mehdi Mukarramoglu'nun "20 Ocak Trajedisine Adanan Sanat Eserleri" (Mukarramoglu M. (2025))adlı makalesinde sadece müzikte değil, resimde, halı dokumada da Azerbaycan'daki kanlı olaylar anlatılıyor , kurgu ve belgesel gazeteciliği, sinematografi, Kara Ocak ve Hocalı soykırımı yansıtılıyor. Vugar Humbatov, "Bağımsızlık döneminde Azerbaycanlı bestecilerin tarihi koro eserleri" (Humbatov, V. B. (2017)) başlıklı tezinde birçok bestecinin bestelerine yönelmiş ve bunların yapı ve dramaturji ilkelerini incelemiştir. Aynı zamanda koroyu büyük ve küçük hacimli vokal-senfonik eserlerde kullanmanın ilkeleri derinlemesine araştırılmıştır. Burada tarihi şahsiyetlere ithaf edilen koro eserlerinin biçim ve tür özellikleri ele alınmıştır.

Fotoğraf 2. K. Ahmadov kulis arkasında (Kişisel arşivi)

Fotoğraf 3. K.Ahmadov orkestra ile (Kişisel arşivi)

Azerbaycan müziğinde ağıt ve vatanseverlik

Kamal Ahmedov'un "Requiem" adlı eserinde vatanseverlik kavramı "bayrağa tapınma", "Hürriyet", "Şehitlik" vb. kavramlarla dile getirilir. Bu eser karma koro ve oda orkestrası için hazırlanmıştır. Enstrüman kadrosunda flüt, obua, klarnet, yaylı çalgılar topluluğu ve piyano yer alıyor. Kadınlar korusu başrolü üstlenirken, erkekler korusu ise armonik arka planı sağlıyor. Kadınlar ağıtlar yakıyor, Eser tek parçadan oluşan bir kompozisyon olup, geliştirme ilkesi olarak varyasyon yöntemi kullanılmıştır. Bu ağıtın kilisenin kanonik müziği formlarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Sadece yavaş tempo, ADAGÍÓ, tekrar öğeleri, hüznü dolu tematiklik (Chahargah anında) türün genel karakteristik özellikleriyle kendini gösteriyor (Ahmadov, 2010:57).

Şehitlik ve vatan teması sadece Azerbaycan'da değil, aynı zamanda savaşın yaşandığı birçok bölgede de güncelliğini korumaktadır. Kardeş ülkemiz Türkiye'de de şehitlik konusu zaman zaman önemli bir konu olmuştur. Türk askeri Azerbaycan evladına her zaman örnek olmuştur. Türk halkı, şehit kahramanlarına büyük saygı duyuyor ve pek çok bestecinin onlar için yazdığı eserler, yalnızca Türkiye'de değil, Azerbaycan başta olmak üzere yakın dost ülkelerde de büyük bir beğeniyle dinleniyor. Şehitlik konusuyla ilgili çok sayıda bilimsel makale yayınlanmıştır. Örneğin Hasan Kurt, "İslam İnancına Göre Şehitlik" başlıklı araştırma yazısında şöyle diyor: "İslam âlimleri, şehitlik kavramının anlamı konusunda çeşitli açıklamalar getirmişler ve bu konuyu inceledikleri bölümlerde şehitliğin tanımı yerine, öldürülen kişiye neden şehit isminin verildiği üzerinde durmuşlardır. Terim olarak Allah yolunda öldürülen mümine şehit denir. Bu tanımı biraz daha genişleten Seyyid Şerif Cürcani (ö. 816/1413), şehidi, buluş çağına erişmiş ve hiçbir kan bedeli ödenmeksizin haksız yere öldürülen temiz Müslüman olarak tanımlamıştır. İslam alimlerinin Allah yolunda öldürülen bir kimseye şehit demelerinin sebeplerini şöyle açıklamışlardır: 1- Bu kimseye şehit denmesinin sebebi, rahmet meleklerinin şehidin yıkanmasına ve ruhunun cennete gitmesine şahit olmalarıdır. 2- Hem Yüce Allah, hem de melekler onun hakkında cennete gireceğine şahitlik edeceklerinden, bu kimseye şehit denir" (Kurt, 2012).

Türk araştırmacı Ahmet Keskin ise "Ulusal ve Kültürel Kimlik Sembolizmi Bağlamında Hari Bülbül" başlıklı makalesinde, Karabağ ve Şuşa'nın simgesi haline gelen Hari Bülbül hakkında şu değerlendirmelerde bulundu: "Bu çalışmada; Azerbaycan Türk kültürü, tarihi, sanatı, edebiyatı ve folklorunda zengin yansımaları bulunan Xarıbülbül çiçeği, kültürel sembolizm bağlamında ele alındı. Çalışmada öncelikle işgal altındaki topraklar ve Türk dünyasında bağımsızlık algısı çerçevesinde "Karabağ Sorunu"na kısaca değinilmektedir. Daha sonra Xarıbulbul'un Azerbaycan Türk tarihi, kültürü, sanatı ve folklorundaki yeri özetlenmektedir. Çalışmanın devamında ise özellikle Karabağ meselesi ve Vatan Savaşı bağlamında Xarıbulbul'un geçmişte var olan tarihi ve kültürel temellerinin nasıl canlandırıldığı ve nasıl ulusal ve kültürel bir simgeye dönüştüğü konusu çeşitli alt başlıklar altında incelenmiştir (Keskin, 2022).

Şehitlik ve vatan teması sadece Azerbaycan'da değil, aynı zamanda savaşın yaşandığı birçok bölgede de güncelliğini korumaktadır. Kardeş ülkemiz Türkiye'de de şehitlik konusu zaman zaman önemli bir konu olmuştur. Türk askeri Azerbaycan evladına her zaman örnek olmuştur. Türk halkı, şehit kahramanlarına büyük saygı duyuyor ve pek çok bestecinin onlar için yazdığı eserler, yalnızca Türkiye'de değil, Azerbaycan başta olmak üzere yakın dost ülkelerde de büyük bir beğeniyle dinleniyor. Şehitlik konusuyla ilgili çok sayıda bilimsel makale yayınlanmıştır. Örneğin Hasan Kurt, "İslam İnancına Göre Şehitlik" başlıklı araştırma makalesinde şöyle yazıyor: "İslam alimleri şehitliğin terim

anlamıyla ilgili çeşitli açıklamalar yapmış, bu konuyu inceledikleri bölümlerde şehitliğin tanımından ziyade öldürülen kişiye niçin şehid ismi verildiği üzerinde durmuşlardır. Terim olarak Allah yolunda öldürülen mümin kişiye şehit denilmektedir. Bu tanımı biraz daha genişleten Seyyid Şerif Cürcânî(ö. 816/1413) ise şehidi, herhangi bir diyet gerektirmeyecek şekilde haksız yere öldürülen, buluşa ermiş her temiz Müslüman olarak tanımlar. İslam bilgileri tarafından Allah yolunda öldürülen kişiye şehit denmesinin sebepleri şöyle açıklanmaktadır: Rahmet melekleri şehidin, yıkanmasına ve ruhunun cennete gitmesine şahit oldukları için bu kişiye şehit denmiştir. Cennete gireceğine dair hem Yüce Allah hem de melekler kendisi hakkında şahitlik yapacağı için, bu kişiye şehit denmiştir” (Kurt, 2012).

Keskin (2022), Karabağ’ın ve Şuşa’nın simgesine dönüşen Haribülbül hakkında açıklama yapmıştır. O şöyle yazar: “Bu çalışmada; Azerbaycan Türk kültüründe, tarihinde, sanatında, edebiyatında ve folklorunda zengin yansımaları bulunan Haribülbül çiçeği, kültürel sembolizm bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle Türk dünyasında işgal edilmiş topraklar ve bağımsızlık algısı çerçevesinde ‘Karabağ Meselesi’ üzerinde kısaca durulmuştur. Ardından, Haribülbül’ün Azerbaycan Türk tarihindeki, kültüründeki, sanatındaki ve folklorundaki yeri ana hatlarıyla incelenmiştir. Çalışmanın devamında ise Haribülbül’ün geçmişte var olan tarihî ve kültürel temellerinin yeniden canlandırılarak, özellikle Karabağ meselesi ve Vatan Muharebesi bağlamında nasıl millî ve kültürel bir sembole dönüştüğü konusu çeşitli alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.”

Yöntem

Bu araştırma tarihsel ve teorik analiz yöntemine dayanmaktadır. Aynı zamanda müzikoloji ve etnomüzikolojide kullanılan teorik ilkeler, önde gelen Azerbaycanlı ve yabancı bilim adamlarının araştırmalarında geliştirilen bilimsel hükümler ve kavramlar makalenin metodolojik temelini oluşturmaktadır. Bilimsel çalışmanın ana hükümlerinin oluşturulmasında araştırma sırasında sistematik yöntem esas alınmaktadır.

Dokümanlar

Bu makaleyi hazırlarken Kamil Ahmedov’un arşivini ve bilimsel makalelerini inceledim. Bu nedenle araştırmam sırasında onun yazılarından birkaçından faydalandım. Bunlar şunlardır: ("Lad Melodisinin Temelleri". NSU "Bilimsel Eserler" Dergisi No. 2 "Geyret" Matbaası. Nahçıvan-2016. s. 183-184; "Çokseslilik ve Armoninin Karşılıklı İlişkisi". Musiqi Dünyası Dergisi 3-4/41. Bakü 2009. s. 107-108; "Şarkı, Romantizm, Düet" Acemi Matbaası. Nahçıvan-2017. 111 s. (ders kitabı); "Kamera-Enstrümantal Eserler" Acemi Matbaası. Nahçıvan-2020. 158 s. (ders kitabı))

Bulgular

Dini türlerin Azerbaycan koro müziğine yansıması

20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başına ait birçok eserde, İslam ve Hristiyan dini müziklerine, Kur'an ayetlerine, dini dua metinlerine ve ilahilere doğrudan atıflar bulunmaktadır. Özellikle "konuşma-şarkı söyleme" icra yöntemine (örneğin V. Adıgözalov'un "Gam Kervanı"si, F. Alizade'nin "Nesimi Passionları" vb.) eserleri örneğinde dikkat edilmelidir. Azerbaycan müziğinde ağıt, ilahi, mezmur gibi yeni türlerin uygulanması dikkat çekmektedir.

20 Ocak Karabağ olaylarıyla ilgili eserlere geniş ölçüde yansıyan Azerbaycan koro müziğinde dini matem örneklerine sıklıkla rastlamak mümkündür. Mesela R. Mustafayev'in "Salatın" oratoryosu. Eserin 5. bölümü "Şehitlikde Anne Feryadı"nda seslenen ağıt, besteci sanki bir annenin ninnisi gibi uyum içinde yaratmıştır.

Arif Mirzayev'in ilk dini-anıtsal türü olan "Ocak Passionları" bu açıdan özel örneklerdir. İslam ve Katolik müziğinin doğal birleşimine, yüksek sanatsal hayal gücüne dayanarak, besteci eserin ana fikrini - şehitlik, Anavatan, zulme ve terörizme karşı protesto vb. hususları anlatır, aslında evrensel temaları ortaya çıkarır. Alman Katolik dini müziğinin tipik passion türü ve Azerbaycan dini müziği olan ağıt, bestecinin eserinde ilginç bir yorumla kavuşmuştur.

O. Kazimi'nin koro müziği 1970'li, 80'li ve 90'lı yıllarda ağıtlar ve kantatlar yazıldı ("Sovyetler Birliği Kahramanı Mehdi Hüseyinzade hakkında Requiem", "Şarkımsın, Azerbaycan", "Yaşa Cumhuriyetim" kantatları vb.). O. Kazimi'nin dini türlerle olan ilgisi "Şehitler" senfonisinde de görülmektedir. Senfonide, halk müziği türlerinden mugam, girişde kaside, gelişme bölümünde ağıt, son bölümde ise ninni türlerinden olan müzik parçaları görebiliriz. (solist ve koronun performansı-Moderato) Solist ve koronun bayatı türüne dayalı icra özellikleri ağıt niteliğindedir

(Yusifova, T. (2015)). 2000'li yıllarda besteci oratoryo türüne yönelerek İslam'ın kurucusu Hazreti Muhammed'i öven oratoryoyu N. Khazri'nin eserine dayalı "Peygamber" ve vatansever-kahramanlık üslubunda "Murovdağ Şarkıları" oratoryosunu bestelemiştir (sözler A. Gurbani'ye aittir). Benzer motifli 1997 yılında R. Mirishli'nin solist, koro ve senfoni orkestrası için "Peygambere Övgü" adlı vokal şiirini örnek gösterebiliriz.

Azerbaycanlı besteciler eserlerin metninde dini metinleri de kullanmışlar. Bu nedenle pek çok eserde Arapça Kur'an metinleri ve dualardan yararlanılmıştır. Bunlar arasında Azer Rzayev'in "Bakü-90" adlı eseri ve Faig Nagiyev'in karma a capella koro için konçertosunu örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Azerbaycanlı bestecilerin eserlerinde ezan okunuşu da kullanılmaktadır. Örneğin Rufat Ramazanov'un Hocalı'ya ithaf ettiği ezan ve org. için "Yemin" eseri, Faig Nagiyev'in ezan, koro ve senfoni orkestrası için H. Me'rac'ın sözlerine yazılmış kahramanlık –vatanperverlik duygularını içeren "Azadlık" (Özgürlük) eseri (1992) Tahir Ekberin koro, solistler, okuyucu, ezan ve senfonik orkestra için "Ya Rabb" senfonik şiiri(sözler C. Novruzun) v.b. örnekler gösterebiliriz.

Dini müziğin çeşitli tarzdaki eserlerde, özellikle koro müziğinde uygulanması, hem tını alanının hem de dua metinlerinin kullanılmasıyla ilgilidir. Bu sadece İslam dininden kaynaklanan özelliklerle değil, aynı zamanda kilise müziği türleriyle de ilgilidir. Örneğin: Acapella korosu için Azer Dadashov'un "Ave Maria" (sözler Katolik ilahileridir), "Ey Tanrım", "Alleluia" (sözler Katolik dualarıdır), Sardar Farajov'un soprano, flüt, keman, org ve koro için "Mezmur -150" eseri, Galib Mammadov'un cappella korosu için Mezmurlar No. 52 ve 39, vb. bir örnekler mevcuttur. Burada İngiliz besteci J.Tavener'in (2008) Kur'an ve Upanişad parçalarından yola çıkarak hazırladığı "Requiem" adlı eserini altını çizmek gerekir.

Oktay Rajabov'un Ulusal kahraman Cengiz Mustafayev'in anısına ithaf edilen (solistler, koro, okuyucu ve senfoni orkestrası için) "Cengiz" senfoni- rekvieminde besteci Katolik kilise müziğine ait ağıtlar kullanarak eserin matem vurgusunu keskinleştirmiştir. Azerbaycan bestecileri arasında Requiem türüne Oktay Kazimi, Yaşar Halilov (Haydar Aliyev anısına), Azad Zahid (Hocalı Soykırımı'nın 20. yıl dönümüne ithaf edilmiştir), Kamal Ahmadov vb. eserler yaratmış bu türün benzersiz bir yorumunun ilkelerini uygulayarak ve ifade etmeye başarmışlar.

Araştırma zamanı I. S. Bach'ın pek çok laik kantatının "Drama per musica" olarak adlandırılması ilgi çekmiştir. Kaynağını antik tiyatro ve metaforlardan alan ilk operalara "Drama per musica" adı verildi. U. Hacıbeyli bu konu ile ilgili fikrini diğer taraftan değinerek, Azerbaycan'da ilk operaların oluşmasında "şebahlerin" büyük rol oynadığını şu sözlerle belirtmiştir: *"Ayrıca, , aynı gün 'şebah' yapmak da bilinen bir olaydır. 'Şebah', Batıların 'oratoryo' adını verdiği, Kербela olayından alınan olayların (bölümlerin) alegorilerini ve tasvirlerini gösteren bir tür dini performansdır. Burada katılımcılar oratoryodaki gibi rollerini oynuyor ve avaz ile mugama dayalı dini ağıtları söyler, performanslarını sergiliyorlar"* (Hacıbeyov, Ü. A. (1985). s. 190-191). Operaya yakın oratoryo ve kantatlarda, özellikle kahramanlık ve vatanseverlik üzerine son dönem eserlerde, dramatik içerik, olay örgüsü (kahramanın şehit edilmesi), ağıt ve ilahilerin kullanımı, şiiri anlatan bir okuyucunun (rovzahan) tanıtılması, koronun bir tür benzetmelerle kullanılması, Azerbaycan'ın dini tören icralarıyla çağrışımlar oluşturması, eski müzik geleneklerimizde ilişkisini gösterir, çağdaş dönem bestecilerimizin çalışmalarında yansımaları bulur.

Son dönemlerde oratoryo-kantat türünde kanonlara tam olarak uyulması göreceli hale geldi. Ana kriter, eserin sanatsal ve dramaturjik gerekçesidir. Müzik türlerinin hiyerarşik sisteminin ön sıralarında yer alan bu alan, hem geleneklere yapılan referansı hem de yeni yaklaşım yöntemlerini yansıtmaktadır.

Kamal Ahmadov'un "Requiem" inde vatanperverlik konusu

Dini türlerin benzersiz yorumunu birçok bestecinin yardımıyla görmek mümkündür. Bu bağlamda Kamal Ahmadov'un eserini esas alarak incelemek isteriz. Kendine özgü yazı üslubu ile öne çıkan besteci, pek çok türe başvurarak geniş yapıt yelpazesine imza atmıştır. Çalışmaları sırasında (Hayyam Mirzazade'nin sınıfında ders almıştır) yarattığı pek çok oda saz eseri ilgi çekmekte ve onun bu alandaki araştırmalarını belirlemektedir. Bunların arasında piyano için "Prelüd ve füğler", yaylılar için "Varyasyonlar", "Sonat", Yaylı çalgılar dördlüsü vb. yer alır. İlk ciddi ve aynı zamanda diploma çalışması olan eseri Büyük Senfoni Orkestrası için yazdığı "Cavid" senfonik şiiridir.

1985 yılından Nahçıvan Devlet Filarmoni Orkestrası'nın sanat yönetmeni ve baş şefi olarak görev yapan K. Ahmadov, bu orkestra için çeşitli eserler yazmış, transkripsiyon ve düzenlemeler yapmıştır. Besteci, bu orkestranın

özelliklerini derinlemesine anlaması nedeniyle "Cangi", "Suita", "Nahçıvan Eskizleri" gibi eserler yaratmayı başarmıştır. Bestecinin sadece oda müziğine değil aynı zamanda senfonik müziğe de önem verdiğini belirtmek gerekir (piyano ve senfoni orkestrası için Konçerto, oda orkestrası için "Senfoni" vb.) *"Bunlar arasında özellikle yaylı oda orkestrası için "Simfoniotta", senfonik plaklar "Gamigaya", Kanun ve halk çalgıları orkestrası için "Rapsodi", oda orkestrası için üç bölümlü "Konçerto", piyano ve senfoni orkestrası için Konçerto vb. yer almaktadır. Bu dönemde K. Ahmadow "Cavid" senfonik şiirini düzenleyerek senfoniye dönüştürmüştür. Eserin yeni versiyonu 2009 yılında Azerbaycan Besteciler Birliği'nin 75. kuruluş yıldönümünün final konserinde seslendirildi. Ü. Hacıbeyli adına Azerbaycan Devlet Senfoni Orkestrası tarafından seslendirildi ve büyük ilgi gördü. Onun "Hocalı" senfonisi sonraki senfonilerden biridir"* (Hacıbeyov, 1985:119-120)

Kamal Ahmadow'un sahne yapıtlarının ("Çılgın Buluşma", "Ferhad ve Şirin") yanı sıra vokal-enstrümantal müziği de özel ilgi görüyor. Şarkı yaratımında farklı üsluplarıyla öne çıkan şairlerin edebi mirasına yöneliyor. Lirik şarkıların yanı sıra vatansever, felsefi vb. içerikli şarkılar bulunmaktadır. Bestecinin koro müziği özellikle ilgi çekicidir. Şöyle ki, burada özgür içerikli eserlerin yanı sıra tarihi ve yurtsever üsluptaki kompozisyonlar da önem taşımakta. "Örneğin, karma koro için "Füg", aşkı anlatan içerikli "A Capellalar", "Requiem" ve ayrıca 2007 yılında oda orkestrası, iki solist ve bir karma koro için (Zalimkhan Yagub'un sözlerine), "Ömrün Haydar zirvesi" odası- 2008; Piyano iki solist ve karma koro için "İleriye Yürü" bestesi, (Yagub Şirinoğlu'nun sözleriyle), vb. (Hacıbeyov, 1985:119-12)

Kamal Ahmedov da birçok besteci gibi vatansever temalara değiniyor. Bunlardan Azerbaycan'ın özgürlüğü uğruna ölen şehitlerin anısına ithaf edilen Requiem'i özellikle belirtmemiz gerekiyor. Requiem türü, bestecinin eserinde kendi yorum ilkesi ile buluşmuş, özgür bir yaklaşımı ifade eder ve kanonik kilise müziği biçimleriyle hiçbir ilgisi olamadığı görülmekte.

"Dini matem müziği türlerinden biri olan Requiem, büyük bir tarihsel gelişim ve evrim geçirmiştir. Merhumun anısına adanan, Gregoryen ilahilerinin melodilerinden doğan dini matem ayini, zamanla bestecilerin yapıtlarında konser programı niteliğinde koro, solist ve orkestra için geniş bir eser serisine dönüştü. 17. ve 18. yüzyıllarda bazen konser amaçlı tasarlanmış, operaya yakınlaşmış, çok sesli koro ve enstrümantal bölümlerle zenginleştirilmiş (X. Bibler, M. A. Charpontier, N. Yomelli, vb.) ve daha sonra senfonik gelişimle (Mosart) zenginleştirilmiştir.). Anıtsal bir senfonik esere dönüşmesi 18.-19. yüzyılların sonlarına denk gelir (F. J. Gossek, L. Kerubini, A. Dvorjak). Müzik tarihinde Mozart'ın Requiem'i bu türün en parlak örneklerinden biridir. Berlioz ve Verdi'nin Requiem'leri drama ve romantik açılımlarıyla öne çıkıyor. Hatta bazı besteciler kanonik Latince redd ederek ulusal koro kültürüne ve kendi dillerine (Brahms'ın "Alman Requiem'i") yönelirler" (Zamanova, 2009).

20. yüzyılda requiem türü bazı bestecilerin yaratıcılığında yeni bir işlev üstleniyor. Kilise biçimleriyle dışsal bağları bile kaybederek vatansever, savaş karşıtı yurttaşlık fikirlerinin bir ifadesi haline gelir. Örneğin, D. Kabalevsky'nin requiem, B. Britten'in "Askeri Requiem"i vb. bahsedebiliriz. *"Bazı örneklerde neoklasik eğilimler (barok yöntemlerden, antik çoksesli polifonik sanattan yaranan) görülürken (Stravinsky'nin, Schnittke'nin Requiem'leri), bazılarında ise yeni müzik akımları çerçevesinde yapılan deneyler göze çarpıyor (Ligeti'nin "Requiem'i, Pendersky'nin "Polonya Requiem'i"). Aynı zamanda Stravinsky'nin "Kutsal Ayin" ve "Ağıt Ayini" eserlerinde dodekafoni tekniği kullanılmış ve Pendersky'nin bazı eserlerinde sonolik ve diğer ifade araçları kullanılmıştır. 21. yüzyılda çeşitli eğilimler devam etme olup, kendilerini gösterirler. C. Taverenin Kuran'ın tasavvuf edebiyatından ve Upanişad'dan alıntılar kullanarak yazdığı "Requiem"i (2012), E. Firsova'nın A. Akhmatova'nın aynı adlı şiirinden uyarlanan "Requiem"i (2001) Hristiyan matem ayiniyle hiçbir ilgisi yoktur". (Zamanova, A. (2009). Requiem'in enstrümantal versiyonu da mevcuttur. (Rus besteci A. Çaykovski'nin Hocalı Soykırımı'na ithaf ettiği eser (2012) Requiem türü, Azerbaycanlı bestecilerin eserlerinde kendi özgür yorumunu bulmuştur. F. Amirov'un "Büyük Vatan Savaşı kahramanlarının anısına" şiir-requiem, Yaşar Halilov'un koro ve piyano için "Requiem" (Haydar Aliyev anısına), Azad Zahid'in "Requiem" (Hocalı soykırımının 20. yıl dönümüne ithaf edilmiştir), Memmed Guliyev'in Hocalı soykırımına ithaf ettiği "Requiem" Senfoni - ağıt, 20 Ocak şehitlerine ithaf edilen "Requiem" vb. bu tür çalışmalardan bahsedebiliriz.*

Kamal Ahmadov'un Requiem'inde "vatanseverlik" kavramı "bayrak sevgisi", "özgürlük", "şehitlik" vb. kavramların önemi yansıtılır. Eser karma koro ve oda orkestrası için tasarlanmıştır. Enstrümantal kompozisyon flüt, obua, klarnet, yaylı çalgılar grubu ve piyanodan oluşur. Besteci eser metninde Elbey Maksudoğlu'nun şiirlerini kullanmıştır. Eser oldukça trajik bir karaktere sahip, içsel öfkeyi ve üzüntüyü, hüznü yansıtıyor. Eserin metin temeli ağıt karakterli, 7 heceli şiir kıtalarından (aaba +ccdc) oluşmaktadır:

Tablo 1. Şiir -Elbey Maksudoğlu

Azerbaycan Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Bayrağıma qan verdin, Vətən üçün can verdin, Azadlığın eşqinə Özünü qurban verdin. Şəhidi ellər ağlar, Bağçada güllər ağlar. Ürək od tutar yanar. Vay çəkər, dillər ağlar. Mərd Vətən ovladları...	Bayrağıma kan verdin, Vatan için can verdin, Özgürlük sevgisi için Kendini feda ettin. İller şehit için ağlar, Bahçede güller ağlar: Gönül tutuşur, yanar. Yazık oldu, diller ağlar. Vatanın yiğit evlatları...

Kadın korosu esas motifi üstlenirken, erkek korosu armonik arka planı oluşturuyor. Ağıt ve ilahileri ayın zamanı çoğunlukla kadınlar tarafından söylendiği için, bu eserde besteci bu görevi kadın korosuna teslim etmiştir. Eser tek parçalı bir kompozisyonlardan oluşup, burada gelişme bölümü çeşitli varyasyonlarla ilerlemektedir. Bu requiem kanonik kilise müziği biçimleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Genel olarak yalnızca ağır tempo (Adagio), tekrarlama unsurları, hüznü tematizm (çahargah sahnesinde) türün karakteristik özelliklerini ortaya çıkarır. Tonal yapı açısından eser daha çok ağıt tip gelişimini anımsatmaktadır. Bu, hem metinde hem de tekrarlanan ve çeşitlenen küçük aralıklı tonal dönüşlerinde kendini gösterir. Besteciye göre bu onun çığlığıdır. Çalışma geniş bir gelişmeyi değil, daha yüksek bir duygusal durumu anlatıyor. Çok sessiz ses tonu (çoğunlukla piano ve pianissimo) ve küçük bir oda orkestrasının kullanımı, sonsuzluğa, huzura ulaşanların hüznü ayrılışını yansıtıyor ("Requiem" ebedi huzur anlamına geliyor).

Eser tek bölümlü olmasına rağmen kendi içinde serbest bir yapıya sahiptir. Bu yapı şekli, aynı tonal motifin üç kez varyasyon olarak tekrarlanmasına dayanır ve gelişimin temelini oluşturur.

Tablo 2. "Requiem" in yapı şekli

Giriş	a	a1	a2	Tamamlanma
1-42	43-56	57-75	76-87	88-102
xanələr	xanələr	xanələr	xanələr	xanələr

Eser girişle başlar

Örnek 1.

Figür 1. Requiem Giriş

Orkestra (yaylı çalgılar ve piyano) tarafından icra edilir ve daha sonra performansa kadın korusu katılıyor (3). Burada koro sözsüz söylüyor, besteci burada tınların ahengi yöntemini kullanıyor.

Örnek 2

Figür 2. Requiem. Kadın korusu

İlk olarak keman bölümündeki 2 sayıdan başlayan 5 ölçü devam eden tonal dönüşü daha sonra kadınlar korosunda tekrarlanıyor ve cevapsız bir soru gibi kalıyor.

Doku şeffaflığıyla öne çıkıyor, enstrümental performans arka plan görevi görüyor, ancak çalışma orkestranın performansı ile başlıyor ve bitiyor. Piyano kısmı dinamiktir. Altılı akorların ve çeyrek altılı akorların, küçük bir ikinci mesafenin ostinat bir şekilde geçmesiyle art arda çalınmasına dayanır ve bu nedenle yapının karakteri keskinleşir ( ).

Genel olarak partiyonda üç ana gelişim çizgisi not edilebilir: ritmik titreşimli vuruşları anımsatan bir piyano kısmı, doğaçlama dönüşlerin sesine dayanan bir grup yaylı ve nefesli çalgılar ve küçük ses aralığına sahip vokal kısmı.

5 sayıdan 3 ölçü sonra "Beste-Nigar" a geçiş yapılıyor. Bu durum flüt, obua ve klarnet arasındaki uyumda kendini göstermektedir. Yaylı çalgıların icrasında daha önce verilen ve "soruyu" hatırlatan tonal yapı dizisi tekrarlanarak iki grup arasında çoksesli bir uyum yaratıyor. Bu ses ilerleyerek gelişimini bulur ve birinci bölüme (çahargah makamına) geçiş yapar.

"Bayrağıma kan verdin, Vatan için canını verdin..." sözleriyle kadın korusu söylemeye başlarken ve erkek korusu armonik yapı oluşturuyor (9 bir ölçü önce). "a" bölümü küçüktür (4+5). Bu ve bundan sonraki bölümlerdeki motiflerin iki kere tekrarlanma sebebi dinleyicinin dikkatini daha çok kelimeler üzerinde yoğunlaştırmaktır.

Örnek 3

The musical score for 'Requiem .Erkek korusu' shows five vocal parts: Soprano, Alto, Tenor, Baritone, and Flute. The lyrics are 'Bay - ra - ğı - ma qan ver - din,'. The score includes dynamic markings like 'p' and 'p'. The Flute part has a triplet of eighth notes.

Figür 3. Requiem .Erkek korusu

a1 bölümü 11 sayıdan başlıyor. "Şehidin eller ağlar..." sözleri, gelişimden önceki motifin varyasyonel tekrarıdır.

Örnek 4

The musical score for 'Requiem. Şehidi eller ağlar korusu' shows four vocal parts: Soprano, Alto, Tenor, and Baritone. The lyrics are 'Şə - hi - di el - lər ağ - lar, Bağ - ça - da gül - lər ağ - lar.' and 'A...'. The score includes dynamic markings like 'p' and 'p'.

Figür 4. Requiem. Şehidi eller ağlar korusu

13 sayıdan 2 ölçü önce, "Chahargah"ın 2 varyantına geçiş vardır ve daha sonra (14 sayıdan) "Hasar" ve "Mualif"a bölümlerine geçiş yapılır.

"a2" bölümü 76 ölçüden başlar. Hala ilk seslenen tonal yapının bir çeşididir. "Şehidi eller ağlar, bahçede çiçekler ağlar. Gönül yanıyor...." cümlelere dayanan sözler burada da tekrarlanarak tutarlı bir anlam kazanıyor.

Final bölümü (17 sayıdan oluşan) akorun değiştirilmiş bir tekrarına dayanır ve yalnızca oda orkestrasında çalınır. Flüt ve klarnet kısımlarında doğaçlama hareketler uyum içinde ifade edilirken, armonik arka planda diğer enstrümanlar yer alıyor. Giderek ses zayıflar, kısılır, sadece arka planda piyano eşliğinde geçen klarnet ve keman sesleri fark edilir ve eser bu şekilde sessizce tamamlanır.

Sonuç

20. yüzyılın 90'lı yıllarından itibaren vatanseverlik temalı çalışmaların daha yaygın bir şekilde ortaya çıktığını belirtmek isterim. Bildiğimiz gibi tarihi olaylar farklı dönemlerde sanatta sanatsal somutlaşmasını bulmuştur. Mesela İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok sayıda Azerbaycan vatandaşının "Araz'ın ötesinde kalması" edebiyatta ve sanatta

"hasret", "özlem" konusunu gündeme getirmiş, Karabağ olayları ise "Karabağname" konusunu güncel sorunlardan biri haline getirmiştir. Çağdaşlarımız olan kahramanlar (R. Mustafayev'in "Salatin" oratoryosu, Oktay Racabov'un "Cengiz" senfoni- ağıtı), şehitler, Anavatan (C. Allahverdiyev "Sen benim sonsuz aşkımsın", A. Dadashov "Bu vatan ölmez" kantat- Yemin), Kanlı Ocak (A. Mirzeyev "Ocak passionları") ve Hocalı soykırımı (A. Zahid "Hocalı yolu bekliyor") requiem-kompozisyon)gibi çeşitli tarzlardaki eserlere yansımaktadır. Bu, özellikle demokrasisi, hareketliliği ile öne çıkan ve güncel sorunlara her zaman yanıt veren koro müziğinde belirgin yansıtılmaktadır.

20. yüzyılın sonlarından 21. yüzyılın başlarına kadar vatansever temalı koro eserlerinde tür, şekillendirme ve içerik çeşitliliği ana özellik olarak görülür. Azerbaycan müziğinde yeni türlerin ortaya çıkmasının (passionlar, senfoni-requiem, ağıt, kantata-plakat, kantata-yemin, kantata-apopheosis, kantata-kitabesi vb.) bestecilerin yeni arayışlarına işaret ettiğini, ve bu arayışların önemini vurgulamaktadır. Azad Zahid'in ağıtları bu türe özgür bir yaklaşımı ve vatandaşlık konumunu yansıtır. Örneğin Kamal Ahmadov'un "Requiem"inin kanonik kilise müziğiyle hiçbir ilgisi yoktur; genel olarak requiem türünün geniş ölçekli ve çok parçalı yapısı burada görülmez. Bestecinin "Requiem" adlı eseri ağıt türünün özelliklerini taşır ve oda orkestra için yazılmıştır. Eserin hüznünlü yapısı, ruh hali, duygusal yapısı, oda orkestrası tarafından seslendirilmesi ve şiirsel metin aracılığıyla ortaya çıkıyor.

Yazar Özgeçmişi

Uzman **Saadat Guliyeva** Azerbaycan Milli Konservatuari'ndan mezun oldu. Azerbaycan Milli Konservatuari'nda doktora öğrencisidir. "20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında Azerbaycan koro müziğinde vatanseverlik teması" başlıklı bilimsel bir çalışma üzerinde çalışmaktadır. Bakü'deki Kültür, Bilim, Metodoloji ve İleri Eğitim Merkezi'nin "Planlama ve Geliştirme" bölümünde "Etkinlik Tahmini ve Geliştirme" sektöründe uzman olarak çalışmaktadır.

Kaynakça

- Ahmadov, K. (2009). Çokseslilik ve armoninin karşılıklı ilişkisi. *Musiqi Dünyası*, 3–4(41), 107–108.
- Ahmadov, K. (2010). Musiqi üslublarının təkamül və tipalogiyası. *Musiqi Dünyası*, 3(44), 51–52.
- Ahmadov, K. (2016). Lad melodisinin temelleri. *NSU Bilimsel Eserler Dergisi*, 2, 183–184.
- Ahmadov, K. (2017). *Şarkı, Romantizm, Düet*. Acemi Matbaası.
- Ahmadov, K. (2020). *Kamera-Enstrümantal Eserler*. Acemi Matbaası.
- Hacıbeyov, Ü. A. (1985). *Seçilmiş eserler*. Yazıcı.
- Humbatov, V. B. (2017). *Bağımsızlık döneminde Azerbaycan bestecilerinin tarihi koro eserleri* (Doktora tezi). Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Keskin, A. (2022). Millî ve kültürel kimlik sembolizmi bağlamında Xarıbülbül. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(39), 650–676. Motif Vakfı.
- Kurt, H. (2012). İslam inancına göre şehitlik. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 189–220.
- Lala, A. (2024). Sanatta yaşayan kanlı hafıza. *Medeniyyet.az*. <https://medeniyyet.az/page/news/19857/Senetde-yasayan-qan-yaddasi>
- Mukarramoglu, M. (2025). 20 Ocak faciasına ithaf edilmiş sanat eserleri. *Janvar*, 696146.
- Tagizadeh, A. Z. (1992). *Büyük Vatan Savaşı sırasında Azerbaycan müzik sanatı*. Maarif.
- Yusifova, T. (2015). Bəstəkar Oqtay Kazımının simfonik yaradıcılığında "Şəhidlər" simfoniyası. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 3(2), 1008–1019.
- Zamanova, A. (2009). Besteci Kamal Ahmadov. *Musiqi Dünyası*, 3–4(41), 119–120.

Analysis of Kamal Ahmadov's elegies for the martyrs

Abstract

The presented scientific article includes works dedicated to martyrs who gave their lives for the independence of Azerbaijan. The article examines Kamal Ahmadov's last work "Requiem" for the first time and focuses on revealing the patriotic content of the work. The work mentions martyrs who have passed away. The article portrays the farewell scene of mothers and heroes who sacrificed their lives for the freedom of their homeland. These aspects emphasize that it is a composition of elegy. This article examines the developmental stages of the elegy genre, which is generally a religious genre, and emphasizes its unique examples. Therefore, this work of composer Kamal Ahmadov, which has no connection with decanonical church music forms and is emotionally more like an elegy, was included in the study and its structure and characteristics were examined. The article presents the choral parts and other solo parts in K. Ahmadov's "Requiem" to our attention. The article emphasizes the differences between modern oratorio and choral works composed in ancient times. Here we encounter the unity of Eastern and Western music. The article mentions many works written by other important Azerbaijani composers about martyrs and the homeland. Among them are works created on this subject by Ogtay Kazimi, Azer Rzayev, Covdat Hacıyev, Malik Guliyev, Ramiz Mirişli and others. The article includes the work "Khojaly 613" by French composer Pierre Tilloy, dedicated to the memory of the victims of the Khojaly genocide. Indeed, we can find many examples reflecting this theme in folk epics, oral culture, mugham and bard art. Azerbaijani composers created works with patriotic themes related to the tragic events of the late 20th and early 21st centuries. The works dedicated to the martyrs of January 20, the Khojaly Genocide and the Karabakh War are actually musical chronicles. Choral music, as a democratic genre, reflects the most current problems of our time, and therefore the theme of patriotism comes to the fore in cantatas, oratorios, ghazals and choral songs.

Key Words: Patriotism, Choir music, Martyrs, Lament, Rekviem

